

УДК 359.09

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук,
професор

Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ВІЙСЬКОВА ЛОГІСТИКА ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Мета. Розкриття транспортно-логістичних та військово-логістичних особливостей діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінія Арпада, тобто прикладів українського досвіду з військової логістики, які можуть слугувати і вже використовуються нині як важливі туристичні ресурси для розвитку військово-історичного, військового (мілітарі), сентиментального та інших видів туризму.

Методика. Розроблена модель застосування військової логістики як туристичного ресурсу для розвитку таких видів туризму як військово-патріотичний, військовий, сентиментальний, ностальгійний. Матеріал статті базується на обробці (аналізі та синтезі) даних про об'єкти та події, пов'язані з військовою логістикою в Україні, зокрема, в діяльності українського козацтва, бої під Крутами та Лінія Арпада.

Результати. Розкрито можливості щодо використання в туризмі військової логістики, тобто об'єктів та подій, пов'язаних з логістичними аспектами в діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінія Арпада. Ці об'єкти та події відносяться до різних регіонів України (відповідно Запоріжжя, Чернігівщина, Закарпаття) та можуть бути основою для розвитку військово-патріотичного, військового, сентиментального, ностальгійного видів туризму,

орієнтованих на молодіжну та загально-туристичну аудиторію.

Наукова новизна. Наукова новизна статті полягає у тому що, вперше військова логістика розглядається як туристичний ресурс – основа для розвитку військово-патріотичного, військового, сентиментального, ностальгійного видів туризму, орієнтованих як на молодіжну так і на загально-туристичну аудиторію.

Практична значимість. Розгляд військової логістики як туристичного ресурсу на прикладі, українського козацтва, бою під Крутами та Лінії Арпада має практичну значимість, оскільки може бути рекомендований для туристичних фірм України у відповідних регіонах (Запоріжжя, Чернігівщина, Закарпаття) як основа для розвитку військово-патріотичного, військового, сентиментального, ностальгійного видів туризму, орієнтованих як на молодіжну так і на загально-туристичну аудиторію шляхом розробки відповідних тур продуктів.

Ключові слова: військова логістика, туристичний ресурс, українське козацтво, бій під Крутами, Лінія Арпада.

УДК 359.09

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук,
профессор

Киевский национальный
университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ВОЕННАЯ ЛОГИСТИКА КАК ТУРИСТИЧЕСКИЙ РЕСУРС: УКРАИНСКИЙ ОПЫТ

Цель. Раскрытие транспортно-логистических и военно -логистических особенностей деятельности украинского казачества, боя под Крутами и Линии Арпада, т.е. примеров украинского опыта военной логистики, которые могут служить и уже используются в настоящее время как важные туристические ресурсы для развития военно - исторического, военного (милитари), сентиментального, ностальгического и других видов туризма.

Методика. Разработана модель применения военной логистики как туристического ресурса для развития таких видов туризма как войско -патриотический, военный, сентиментальный, ностальгический. Материал статьи основан на обработке (анализе и синтезе) данных об объектах и событиях, связанных с военной логистикой в Украине, в частности, в деятельности украинского казачества, бое под Крутами и Линии Арпада

Результаты. Раскрыты возможности по использованию в туризме военной логистики, то есть объектов и событий, связанных с логистическими аспектами в деятельности украинского казачества, боя под Крутами и Линии Арпада . Эти объекты и события относятся к разным регионам Украины (соответственно Запорожье, Черниговщина, Закарпатье) и могут быть основой для развития военно - патриотического, военного (милитари), сентиментального, ностальгического и др. видов туризма, ориентированных на молодежную и общетуристическую аудиторію.

Научная новизна. Научная новизна статьи заключается в том что, впервые военная логистика рассматривается как туристический ресурс - основа для развития военно-патриотического, военного (милитари), сентиментального , ностальгического и др. видов туризма, ориентированных как на молодежную так и на общетуристическую аудиторію.

Практическая значимость. Рассмотрение военной логистики как туристического ресурса на примере украинского казачества , боя под Крутами и Линии Арпада имеет практическую значимость, поскольку может быть рекомендовано для

туристических фирм Украины в соответствующих регионах (Запорожье, Черниговщина, Закарпатье) как основа для развития. военно – патриотического, военного (милитари), сентиментального, ностальгического и др. видов туризма, ориентированных как на молодежную так и на общетуристическую аудиторию путем разработки соответствующих турпродуктов

Ключевые слова: военная логистика, туристический ресурс, украинское казачество, бой под Крутами, Линия Арпада.

UDC 359.09

Smirnov Igor Georgijovych,
doctor of sciences (geography),
professor

Taras Shevchenko National
University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

MILITARY LOGISTICS AS A TOURISTIC RESOURCE: UKRAINIAN EXPERIENCE

Purpose. Disclosure of transportation and logistics , military and logistical features of the Ukrainian Cossacks life, battle under Kruty and Arpad line, that is, examples of Ukrainian military logistics experience can serve and are used today as an important tourism resources for the development of military and historical, military, sentimental and nostalgic and other types of tourism.

Methods. The developed model to apply military logistics as a tourist resource for the development of such kinds of tourism as military and patriotic, military, sentimental, nostalgic. The article is based on the processing, analysis and synthesis of information about objects and events connected with military logistics activity in Ukraine, particularly in the Ukrainian Cossacks life, battle under Kruty and Arpad line.

Results. Opportunities are revealed for the use of military logistics in tourism, as important resource base that includes objects and events related to the logistical aspects of the activities of Ukrainian Cossacks, battle under Kruty and Arpad line. These objects and events related to different regions of Ukraine (according Zaporozhye, Chernihiv, Transcarpathia) and could form the basis for the development of military-patriotic, military, sentimental, nostalgic kinds of tourism focused on the youth and general tourist audience.

Scientific novelty. Scientific novelty of the paper lies in the fact that for the first time military logistics is considered as a tourist resource - the basis for the development of military-patriotic , military, sentimental, nostalgic kinds of tourism focused at youth and the general tourist audience.

The practical significance. Consideration of military logistics as a tourist resource on example of Ukrainian Cossacks activity, battle under Kruty and Arpad line has important practical significance, as it can be recommended for travel agencies in the regions Ukraine (Kiev, Chernihiv, Transcarpathia) as a basis for development of military-patriotic, military, sentimental , nostalgic kinds of tourism focused at youth and the general tourist audience by developing the relevant tour products.

Keywords: *military logistics, tourism resource, Ukrainian Cossacks, the Kruty battle, Arpad Line.*

Постановка наукової проблеми. Особливості та досвід військової логістики може бути важливим туристичним ресурсом, який базується на певних подіях у військовій історії світу та окремих країн. Автор розглядав ці питання на прикладі I та II світових війн [3; 4; 6,63-72]. З цієї точки зору не меншу цікавість являють собою військові події української історії, зокрема, це відноситься до логістичного досвіду українського козацтва, транспортно-логістичних особливостей бою під Крутами та Лінії Арпада. Ці події можуть слугувати значним туристичним

ресурсом для розвитку військово-історичного, військового (мілітарі), сентиментального та інших видів туризму в Україні. Деякі з них вже активно використовуються в туристичній діяльності, зокрема, це відноситься до Лінії Арпада, що знаходиться в НПП «Синевир» у Закарпатській області.

Літературні джерела з теми статті охоплюють праці автора [3; 4; 6,63-72], інші матеріали та публікації, що відносяться до військово-логістичних особливостей діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінії Арпада в НПП «Синевир» [1; 2; 5; 7; 8; 9; 10].

Метою статті є розкриття транспортно-логістичних та військово-логістичних особливостей діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінія Арпада, тобто прикладів українського досвіду з військової логістики, які можуть слугувати і вже використовуються нині як важливі туристичні ресурси для розвитку військово-історичного, військового (мілітарі), сентиментального та інших видів туризму.

Виклад основного матеріалу. *Українське козацтво.* Колись наші славні предки, запорізькі козаки, силою духа і тіла славилися. До 90-100 років доживали (якщо в боях Бог зберіг!) і здоров'я мали богатирське. До знахарів і доморощених лікарів ставилися з презирством. Потреби в них на знали, бо природну їжу споживали і здоровими були. У себе вдома, у тривалих походах чи на Запорізькій Січі, їхня їжа була, як і в більшості українських селян, простою, природною, здоровою. Готували саламаху, тетерю і щербу, каші з медом, молоком, рибною юшкою, кулеші, мамалигу з бринзою, сиром. Замість хліба пекли коржі - загреби. На козацькому столі часто з'являлася варена, сушена та в'ялена риба. Коли ж козаки хотіли поласувати м'ясом, дичиною, варениками чи галушками, то складали артіль, збирали гроші, закупували продукти у селах і передавали їх кухареві. Істотно, що кухарем у козаків призначалася не випадкова особа, а та, якій козаки довіряли важливу справу свого харчування. Отже, це повинна була бути високоморальна людина, яка б не користувалася можливостями своєї важливої посади у козацькому війську. Так було у мирні часи.

Щодо військових походів, то козаки відзначалися високою пристосовністю до важкого похідного життя в степу. Як досвідчені слідопити, вони могли використовувати в їжу всю підручну зелень - кропиву, лопух, подорожник, стрілолист, чистяк, лободу, спориш, рогіз і навіть ряску. Зелень їли сирого, варили або робили з її кореневищ «хліб». Немає зелені – могли згодитися ягоди шипшини, плоди груші – дички або дикої сливи. «В степу і хрущ - м'ясо», - говорили досвідчені козаки і не гребували всякими комашками, кониками, сараною, гусеницями. Їх знаходили самі, або ж розривали мурашники, вигрібаючи у мурашок їхні запаси. Взимку також виколупували всяку живність зі стебел і головок будяків. Миші, ховрахи і хом'яки, які водилися в степу, також використовувались козаками – і не тільки як білкова добавка до їх мізерного похідного раціону. У розритих норах цих гризунів козаки знаходили зроблені ними запаси на зиму – передусім зерно диких злаків. Також в їжу козакам йшли яйця і пташенята диких птахів. І вже особливим шиком у запорожців, які не з чуток знали, що голод не тітка, був «гадючий кулеш». Про рецепт цього

делікатесу краще промовчати, хоча запорожці філософськи говорили з цього приводу «Все корисно, що в рот полізло». А щоб воно краще «лізло», рясно присмачували свою страву часником і цибулею, так що страва була справді «пекельною». Існувала навіть легенда, що справжнім козаком - запорожцем міг стати лише той, хто покуштував хоч пару ложок цього самого «гадючого кулеша» ...

Важлива ще одна деталь. Обов'язковим атрибутом козаків була не шабля, і навіть не шаровари, а кожух. З часів польської адміністрації він був обов'язковою складовою «речового довольтства» козаків, бо кому, як не запорожцям, було знати, що таке зима в степу. До слова, обов'язкові шинелі в російській армії були запроваджені тільки за Павла I. Діяли запорожці не стільки кінним, скільки пішим строєм. І хоча ряд тримати вони не вміли, це в степовій війні їм було й не потрібно. Від наседаючих татар вони відбивалися за своєрідним табором з зчіплених між собою гаками возів, який називався ще з давніх часів «гуляй – город». А проти «правильних» армій, будували укріплені табори.

Пізніше, уже у складі російської армії запорожці діяли як провідники, як розвідники – пластуни, як диверсанти та як стрільки - єгеря, а також могли штурмувати фортеці в якості легкої піхоти. Іноді запорожців використовували ще як піхоту морську – для десантування в тилу ворога, для абордажних сутичок тощо. Військовий історик Валерій Шамбаров про кубанців Першої світової війни писав: «... Пластуни – це були в російській армії особливі частини, кубанська козака піхота. Вони славилися винятковою витривалістю, могли рухатися пішки майже без привалів і без доріг, і в таких маршах нерідко випереджали кінноту. Відрізнялися і бойовою майстерністю, влучністю в стрільбі. Але вважали за краще діяти холодною зброєю причому мовчки - без криків, без пострілів, з крижаним спокоєм, що завжди справляло на ворога приголомшуюче враження. Через свої марші і переповзання зовнішній вигляд мали вкрай обшарпаний, але це вважалося особливим шиком, це було привілеєм пластунів – виглядати обідранцями. Зберегли вони і залишки духу запорізької вольниці, командир тут був справжнім «батьком», а важливі питання вирішували в колі.

Бій під Крутами. Більшовики не поспішали відразу повалити Центральну Раду силою, а спочатку спробували захопити владу мирним шляхом – на Всеукраїнському з'їзді Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Проте зробити це не вдалося: з'їзд прийняв сторону Центральної Ради. Але делегати – більшовики не визнали поразку, відбули до Харкова, де провели альтернативний з'їзд Рад, створили альтернативну владу – ЦВК України, і тут же звернулися за військовою допомогою до Радянської Росії, яку та негайно і надала.

Командування здійснював колишній підполковник російської армії М.А. Муравйов. Виходець із селянської родини він в 1901 р. закінчив Казанське піхотне училище; в Російсько-японську війну в чині поручика командував ротою 122-го Тамбовського полку, був важко поранений в голову, доліковувалася у Франції, де, очевидно, і став апологетом Наполеона. Однак Лютнева революція дала новий поштовх його кар'єрі. І

ось «червоного Бонапарта» відправляють разом з Антоновим -Овсієнко на боротьбу з Центральною Радою.

Червоні війська, ядром яких були балтійські матроси і загони червоногвардійців з російських міст, рушили по залізницях в напрямку Харків-Полтава-Київ та Курськ-Бахмач-Київ. Почалася так звана «Ешелонна війна». Тим часом Центральна Рада з жахом виявила, що військових сил у неї катастрофічно мало: частина українізованих частин була демобілізована ще восени, а в тих, що залишилися були сильні пробільшовицькі настрої.

22 січня 1918 Центральна Рада своїм IV Універсалом проголосила Україну незалежною державою, а 25 січня її делегація як самостійна вирушила в Брест на переговори з Центральними державами. Але одного цього було мало, щоб стримати красногвардейские загони.

І тоді був кинутий клич до національно-патріотичної молоді Києва стати на захист від «московських орд». У середині січня 1918 пройшло студентське віче, на якому був організований Студентський курінь (батальйон) січових стрільців. У цей курінь також почали записуватися гімназисти Другої української гімназії. Спочатку передбачалося, що студенти – «січовики» нестимуть вартову службу, проте ситуація для ЦР була настільки катастрофічною, що через 7 днів військової підготовки Студентський курінь (десь до 130 чоловік) за наказом начальника Київського гарнізону полковника Юрія Капкана відправили на станцію Крути (між Ніжином і Бахмачем) тримати оборону. Чи потрібно говорити, що багато «січовиків» після такої підготовки не вміли навіть стріляти?

На станції вже знаходилися чотири сотні «юнаків» (юнкерів) Першої Української військової школи імені гетьмана Хмельницького (колишнє Константіновське військово училище) і кілька десятків вільних козаків - «гайдамаків» (з числа колишніх фронтовиків) під загальним командуванням сотника А.М. Гончаренко. Доля Аверкія Гончаренко в багато чому нагадувала долю Муравйова. Уродженець села Дащенки на Полтавщині, він в 1912 р. закінчив з відзнакою Чугуївську військову школу, під час Першої світової війни воював, командував батальйоном, був нагороджений Георгіївським хрестом, а у часи революції пов'язав свою долю з українським визвольним рухом.

Гончаренко вдалося більш-менш організувати оборону станції і підходів до неї: вирити в мерзлій землі лінію окопів по обидві сторони залізничного насипу, встановити кілька кулеметних точок, зруйнувати залізничний шлях у трьох кілометрах від станції: підготувати імпровізований «бронепоезд» сотника Лощенко, що складався з гармати і 4 кулеметів, поставлених на платформу і укритих мішками з піском.

Звичайно, чутки про «московські орди» були перебільшені, але червоних військ все ж таки було набагато більше: їх чисельність під Крутами оцінюють в 4000 бійців, посилені трьома гарматами і кількома десятками кулеметів. Вранці 29 січня біля станції з'явився Перший загін

червоноармійців. Йшли вони колоною, попереду – матроси-балтійці. Підпустивши їх ближче, захисники Крут відкрили вогонь. Зазнавши відчутних втрат (все-таки у захисників Крут було 16 кулеметів!), червоноармійці розгорнулися в бойовий порядок і спробували оточити правий фланг супротивника «з використанням усіх передбачених тактикою правил», як згадував потім Гончаренко. Водночас червоноармійці намагалися полагодити розібрану колію, але «бронепотяг» сотника Лощенко кілька разів висувався і розстрілював ремонтників в упор. Червоні артилеристи почали полювання за «бронепотягом» і зрештою вибили всю його обслугу. Ситуація для захисників Крут погіршилися й тим, що поїзд, де знаходився штаб оборони на чолі з сотником Тимченко «ретирувався» від станції на кілька кілометрів, прихопивши з собою і запаси патронів. Гончаренко кинувся наздоганяти поїзд – але безуспішно (рис.1).

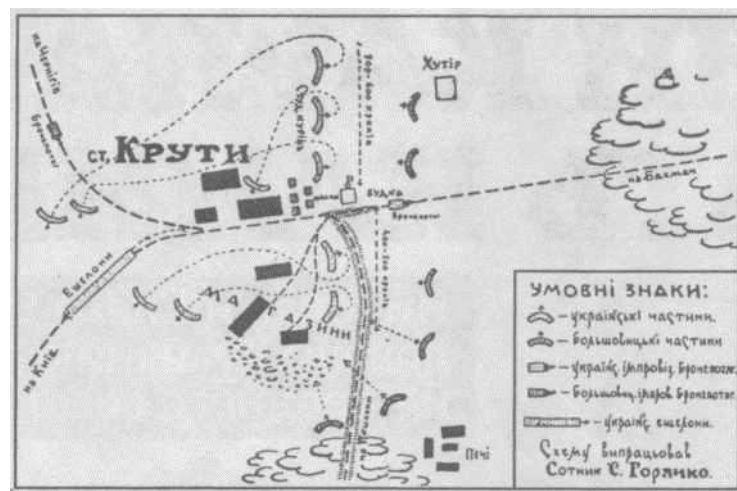

Рис. 1. Мапа бою під Крутами [2]

Про те це ще не була найбільша дивина цього бою. Ближче до полудня на станцію з Києва прибула підмога – батарея полковника Алмазова і 4 броньовики (у тому числі 1 гарматний) під командуванням сотника Самойленко. Однак ці значні сили не змогли вивантажитися і були лише «бездіяльними свідками бою». До п'ятої години вечора Гончаренко усвідомив безперспективність подальшої оборони і наказав підлеглим відступати за станцію, де їх чекав ешелон. З якоїсь причини наказ не дійшов до одного з взводів Студентського куреня, який попрямував на саму станцію, де був узятий в полон і пізніше в повному складі страчений. Втрати червоних під Крутами, як стверджують, склали близько 300 чоловік, які там же і були поховані. Тіла розстріляних студентів переможці залишили непохованими. А ось дані про втрати, військ УНР різняться. Сам Гончаренко називав цифру в 220 осіб, хоча інші учасники бою оцінювали загальні втрати в 30-40 «юнаків» і близько 50 «січовиків». Поки українські війська відступали від Крут до Дарниці, вони знищували за собою залізничне полотно і телеграфні дроти, що міцно вплинуло на подальші події. Тому війська Муравйова добиралися до Києва не три години, а шість

днів. Червоні війська, захопивши Київ, влаштували там терор, за короткий час розстрілявши біля 5000 чоловік (у тому числі близько 3 тисяч офіцерів). Таким чином, «мирні» втрати перевищили втрати під Крутами в десять разів. Пограбувавши місто, Червона армія незабаром змушена була відступити через наближення німецьких військ та їх союзників - військ Центральної Ради.

З тих пір героїчна бувальщина про студентів-героїв Крут, міцно увійшла в українську національну історіографію, хоча і по цю пору йдуть суперечки про правомірність з боку тодішніх українських державних мужів – Грушевського, Петлюри, Капкана тощо – розплачуватися юними життями за свої політичні прорахунки. Бій під Крутами в нинішніх умовах може бути потужним туристичним ресурсом, на базі якого вже створено пам'ятник героям Крут на самій станції, а також їхні поховання на Аскольдовій могилі в Києві. Це особливо істотно для розвитку військово-патріотичного туризму в Україні, патріотичного виховання молоді, а також для розвитку іноземного туризму.

Лінія Арпада. «Лінія Арпада» – військово-оборонна система німецької армії та її союзників (Угорщини) під час Другої світової війни, укріплена потужними інженерними спорудами, створена вздовж старого державного кордону, який простягався через весь Карпатський хребет довжиною понад 300 км. з 30 вузлами ешелонованої оборони вглиб на 100-120 км. Оборонна система отримала назву на честь князя Арпада, який у 889 р. об'єднав угорські племена і заснував угорську державу. Будівництво цієї системи було розпочато в 1940-ому і продовжувалось до 1943 р. В будівництві брали участь переважно військовополонені. Роботи були каторжні. Надзвичайно сильні укріплення було створено в районі Руського перевалу, на Ужгородському, Мукачівському, Хустському, Ясінському, Сигітському напрямках, які вважалися основними. Велика кількість інженерних споруд Хустського напрямку саме і знаходиться на території Національного природного парку «Синевир» у Закарпатській області. Це були численні протитанкові піраміди і загородження, мінні поля, залізобетонні і дерев'яно-земляні споруди (бункери), доти, дзоти, бліндажі, склади тощо. Між селами Синевир і Синевирська Поляна й зараз знаходиться понад сто залізобетонних бункерів, які ще добре збереглися, протитанкові піраміди, залишки окопів тощо. В НПП «Синевир» створено туристичний маршрут, який так і названо «Лінія Арпада». Тут можна більш детально ознайомитись з історією цієї оборонної системи. А на одному з об'єктів колишньої оборонної системи «Лінія Арпада» – залізобетонному бункері – зусиллями НПП "Синевир" з хвойного бруса зведено ще два поверхи та оригінальний дах. В результаті цей казковий будиночок, який служить за мотель і називається «Бункер», тепло приймає туристів на відпочинок.

У вересні 2013 р. у НПП «Синевир» відбулося відкриття військово-історичного музею «Лінія Арпада», який дасть змогу розширити і зміцнити туристичні та культурні взаємозв'язки між Україною та Угорщиною.

Урочистий захід відвідали консули Генерального консульства Угорщини в Ужгороді Ласло Віда та Трієб Гергей. Військово-історичний музей «Лінія Арпада» нараховує 25 бетонних бункерів, 16 дзотів, десятки мінометних та кулеметних точок і тягнеться кілька кілометрів. Майже половину об'єктів цієї частини оборонної Лінії Арпада працівники парку впорядкували, проклали стежки та містки, розмістили інформаційні щити на українській та угорській мовах, облаштували місця відпочинку. Робота ще не закінчена і зроблено лише перший етап із запланованого (рис.2). Є ще багато планів щодо реставрації та впорядкування історичних об'єктів, детального і глибокого дослідження цього туристичного ресурсу. Під час урочистого відкриття музею українська та угорська сторони обговорили шляхи можливої співпраці у напрямку подальшого поглибленого дослідження Лінії Арпада та розширення експозиційної частини музею. По об'єктах Лінії Арпада проходить промаркований туристичний маршрут і у НПП «Синевир» очікують зростання інтересу до музею з боку українських та угорських туристів, а також усіх, кого цікавить історичне минуле.

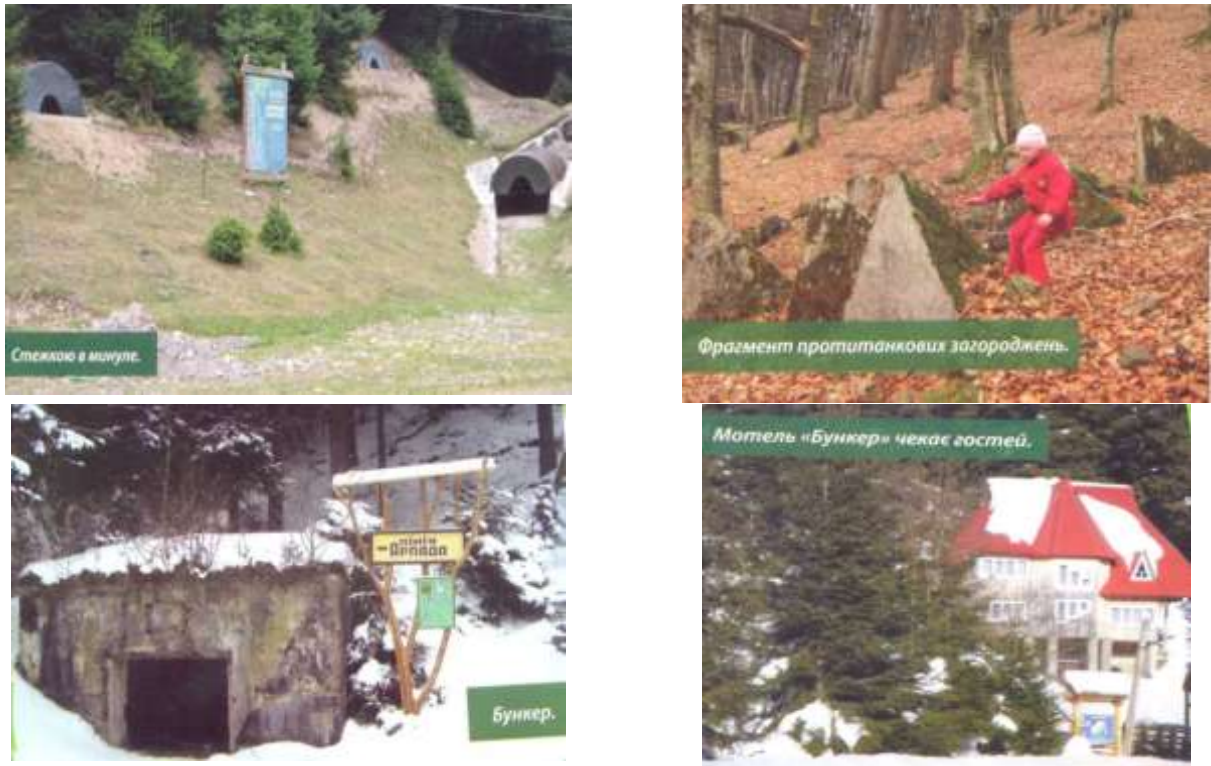

Рис. 2. Фрагменти залишків Лінії Арпада та мотель «Бункер» [5]

Крім контактів з угорськими партнерами НПП «Синевир» також має тісну співпрацю з Чеською Республікою. Село Колочава, розташоване у межах НПП «Синевир» є туристичною «меккою» чехів, оскільки воно було свого часу облюбоване і описане чеським письменником Іваном Ольбрахтом. Підписано угоду про співпрацю з Національними парками Чехії «Крконоші» та «Шумава», а також обговорено питання вступу НПП «Синевир» до асоціації європейських парків «Європарк», членами якої є 400 природо-охоронних установ із 35 країн Європи. Обіцяли Чехи

допомогти НПП «Синевир» вирішити одну із найболючіших проблем краю – утилізацію твердих побутових відходів, зокрема, Терезька долина стане пілотним проектом щодо встановлення сортувальної лінії твердих побутових відходів на Закарпатті. З діяльністю НПП «Синевир», зокрема, реабілітаційним центром бурих ведмедів знайомився очільник Пардубіцького краю Чеської республіки М. Нетоліцький, який пообіцяв допомогти цій природо-охоронній структурі.

Висновки. Військова логістика може виступати важливим туристичним ресурсом для розвитку військово-історичного, військового (мілітарі), сентиментального та інших видів туризму. Це відноситься до військово-логістичного досвіду I та II світових війн, які нині активно використовуються у світовій та європейській туристичній практиці. Зокрема, це відноситься до пам'яток I Світової війни, сторіччя з початку якої світ відзначає у 2014 р. та подій II Світової війни, приміром, 70-ї річниці операції з висадки військ союзників у Франції (операція «Оверлорд»). Військово-логістичний досвід цих подій та його використання в туризмі розкриті автором у публікаціях. Не менш цікавим є український досвід військової логістики. У даній статті цей досвід розкритий на прикладах діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінії Арпада, які можуть слугувати важливим туристичним ресурсом для відповідного розвитку в Україні військово-туристичного, військового (мілітарі), сентиментального та інших видів туризму.

Список використаних джерел:

1. Подволоцкий А. «Самурай» великой степи / А.Подволоцкий, Загадки истории. – 2014. - №7. – С. 22-23.
2. Подволоцкий А. Сражение под Крутами / А.Подволоцкий, Загадки истории. – 2014. - №8. – С. 24-25.
3. Смирнов И.Г. Некрополи I Світової війни в Польщі: туризм, історія, логістика / И.Г. Смирнов, В.В. Обозний // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26. – С. 38-49.
4. Смирнов И.Г. Військова логістика як туристичний ресурс (на прикладі пам'яток I Світової війни) / И.Г. Смирнов // Moderni vymozenosti wedy: Materialy X Mezinarnodni vedesko-prakticka conference. – Dil 7. Ekonomicke vedy. Praha: PH “Education&Science”, 2014. – S. 6-17.
5. Національний природний парк «Синевир»: рекламне видання. – Ужгород, 2013. – 30 с.
6. Олійник Я.Б., Смирнов И.Г. Міжнародна логістика: навч. пос./ Я.Б. Олійник, И.Г. Смирнов. – К.: Обрії, 2011. – 544 с.
7. Матічін Ф. Військово-історичний музей «Лінія Арпада» зацікавив туристів / Ф.Матічін, М. Шетеля. – Синій Вир: регіональний еколого-освітній часопис. – 2013, 28 грудня. - № 8 (262). – С. 3.
8. Шетеля М. НПП «Синевир» налагоджує міжнародну співпрацю / М. Шетеля. - Синій Вир: регіональний еколого-освітній часопис. – 2013, 28 грудня. - № 8 (262). – С. 1, 4.
9. 100 битв, которые именовали мир. «Галлиполи – 1915». Вып.112. – М.: ООО «Де Агостини», 2013. – 29 с.
10. Шляхами звільнення [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.routesoofliberation.com>

References

1. Podvolotskyi A. «Samurai» velykoi stepy / A.Podvolotskyi, Zahadky ystoryy. – 2014. - №7. – S. 22-23.
2. Podvolotskyi A. Srazhenye pod Krutamy / A.Podvolotskyi, Zahadky ystoryy. – 2014. - №8. – S. 24-25.
3. Smyrnov I.H. Nekropoli I Svitovoi viiny v Polshchi: turizm, istoriia, lohistyka / I.H. Smyrnov, V.V. Oboznyi // Neohrafiia ta turizm. – 2013. – Vyp. 26. – S. 38-49.
4. Smyrnov I.H. Viiskova lohistyka yak turystychnyi resurs (na prykladi pam'iatok I Svitovoi viiny) / I.H. Smyrnov // Moderni vymozenosti wedy: Materialy X Mezinarnodni vedesko-prakticka conference. – Dil 7. Ekonomicke vedy. Praha: PH “Education&Science”, 2014. – S. 6-17.
5. Національний природний парк «Синевир»: рекламне видання. – Ужгород, 2013. – 30 с.
6. Oliinyk Ia.B., Smyrnov I.H. Mizhnarodna lohistyka: navch. pos./ Ia.B. Oliinyk, I.H. Smyrnov. – K.: Obrii, 2011. – 544 s.
7. Matichyn F. Viiskovo-istorychnyi muzei «Liniia Arpada» zatsikavyv turystiv / F.Matichyn, M. Shetelia. – Synii Vyr: rehionalnyi ekoloho-osvitnii chasopys. – 2013, 28 hrudnia. - № 8 (262). – S. 3.
8. Shetelia M. NPP «Synevyr» nalahodzhue mizhnarodnu spivpratsiu / M. Shetelia. - Synii Vyr: rehionalnyi ekoloho-osvitnii chasopys. – 2013, 28 hrudnia. - № 8 (262). – S. 1, 4.
9. 100 bytv, kotorye imenyly myr. «Hallypoly – 1915». Вып.112. – М.: ООО «De Ahostyny», 2013. – 29 s.
10. Shliakhamy zvilnennia [elektronnii resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.routesoofliberation.com>